हिंसा आणि शोषणाच्या प्रकरणांमध्ये तपास आणि आवश्यक सेवा उपलब्ध करून देण्यासंबंधातील आरोग्य कार्यकर्त्यांची भूमिका

हिंसा किंवा शोषण ओळखणं

- शोषण निदर्शनास आणणारी लक्षणं आणि चिन्हं पाहा.
- संवेदनशीलपणे तपासणी करा.
- पीडित व्यक्तीला गोपनीयता राखण्याची खात्री द्या. तिच्या सुरक्षिततेला प्राधान्य द्या.

भावनिक सहाय्य

- लक्षपूर्वक ऐका
- पीडित व्यक्तीवर विश्वास ठेवा.
- त्या स्त्रीच्या अनुभवाविषयी शंका घेऊ नका.
- ती एकटी नाही, तुम्ही तिच्या सोबत आहात हा विश्वास तिला द्या.
- हिंसा हा तिचा दोष नसल्याचे तिला सांगा

माहिती आणि संदर्भ सेवा

- हिंसा हा कायद्याने गुन्हा असल्याची माहिती पीडित स्त्रीला द्या.
- याबाबत पोलीस स्टेशनमध्ये तक्रार नोंदवण्याचं महत्व सांगा. त्याबरोबरच हेही सांगा की, पोलीस स्टेशनमध्ये तक्रार नोंदवायची आहे की नाही हा तिचा स्वतःचा निर्णय आहे, तक्रार नोंदवणं बंधनकारक नाही.
- पीडित स्त्रीबरोबर तिच्या सुरक्षिततेविषयी संवाद साधा...
- यापुढील मदतीच्या दृष्टीने (निवारा, सल्ला, कायदेशीर मदत) हिंसाग्रस्त स्त्रीला इतर संस्थांची मदत मिळवून द्या.

उपचारांसाठी सहाय्य

- हिंसेबाबतची सविस्तर माहिती (हिस्ट्री) घ्या.
- हिंसेशी संबंधित सध्याच्या आणि आधी घडून गेलेल्या घटना समजून घ्या.
- हिंसाग्रस्त स्त्रीला न्याय वैद्यकीय शास्त्र (फोरेन्सिक) तपासणीचे महत्व आणि पद्धतीबद्दल सांगा. त्या स्त्रीची संमती घेऊनच तपासणी करा.
- पीडित स्त्रीला झालेल्या सर्व प्रकारच्या जखमा तसेच इतर समस्यांवर त्वरित उपचार करा.

दस्तऐवजीकरण

- न्याय वैद्यकीय स्वरुपाच्या केसची नोंद करा. एम. एल. सी. रजिस्टर आणि केस पेपरमध्ये तशा नोंदी करा.
- लैंगिक हिंसेच्या प्रकरणांमध्ये न्याय वैद्यक शास्त्रीय (फोरेन्सिक) पुरावे एकत्रित करून विवरण नोंदवा.
- जर कौटुंबिक हिंसाचाराची केस असेल तर कौटुंबिक घटना रिपोर्ट नोंदवा.

UNFPA
संयुक्त राष्ट्र जनसंख्या कोष
सार्वजनिक आरोग्य विभाग
NATIONAL HEALTH MISSION, MAHARASHTRA
NHM
राष्ट्रीय आरोग्य अभियान
महाराष्ट्र
Cehat

हिंसाग्रस्त महिला आणि मुली ओळखण्यासाठी चिन्हं आणि लक्षणं

स्त्री रोग / प्रसूतीसंबंधित लक्षणे

- सततचे गरोदरपण
- वारंवार मुलीचा जन्म होणे
- अवैद्यकीय गर्भपात
- वैद्यकीय गर्भपात (एम. टी. पी.)
- नसबंदीची शस्त्रक्रिया उलटवणे
- कुमारी माता/विधवा गर्भवती
- दीर्घकाळ अंगावरून पांढरं जाणे
- प्रसूतीनंतरचा मानसिक ताण
- ओठ, स्तन आणि इतर लैंगिक अवयवांवर जखमांच्या खुणा
- वार वेगळी होणे आणि रक्त वाहणे
- ओटीपोटात दुखणे
- वंध्यत्व
- एकाच वेळी दोनपेक्षा जास्त मुलं होणे
- सर्व गर्भवती स्त्रिया
- गरोदरपणात पडल्याची तक्रार
- पीडित स्त्री मारहाणीबाबत माहिती देत असेल तर

नेत्र रोग संबंधी लक्षणे

- डोळ्यांना जखम
- डोळ्यांना खरचटणे

वैद्यकीय तपासणीतून समोर आलेली लक्षणे

- विष घेतल्याची माहिती
- दम लागणे
- वारंवार बेशुद्ध पडणे
- अंगावर सूज/वेदना
- वारंवार आरोग्य समस्या निर्माण होणे, परंतु रिपोर्ट मात्र सामान्य (नॉर्मल) येणे
- दीर्घकाळ अनिमियाची लक्षणे
- सततची अंगदुखी/डोकेदुखी किंवा कंबरदुखीची तक्रार
- अचानक वजन कमी होणे
- क्षयरोगाची लक्षणे
- अस्पष्ट कारणांनी येणारा ताप
- झटके येणे
- वारंवार जुलाब लागणे (आय. बी. एस.)
- भूक कमी होणे

अस्थि रोगसंबंधी

- कोणतेही हाड मोडणे
- घरात कशाही प्रकारे पडणे किंवा जखम होणे
- किरकोळ लचक भरणे
- मांसपेशी/सांध्यांना जखम होणे (लीगामेंट इन्जुरी)
- जखमेमुळे त्वचेच्या खाली रक्त साकळणे/अंतर्गत जखमा
- दीर्घकाळापासून मान, खांदे आणि पाठ दुखणे

आकस्मिक

- मारहाण/इजा करणे
- विष घेणे/आत्महत्येचा प्रयत्न
- भाजणे/जळणे
- हाड मोडणे (फ्रॅक्चर)
- पडणे
- गर्भावस्थेत पडणे किंवा इजा होणे
- स्त्रियांमध्ये जखम/खरचटल्याची तक्रार

मानसिक आजारासंबंधित लक्षणे

- नैराश्य (डिप्रेशन)
- निद्रानाश
- आत्महत्येचा प्रयत्न
- चिंता/तणाव
- स्वत:ला इजा करण्याची प्रवृत्ती
- पुन्हा पुन्हा तेच विचार किंवा कृती करण्याची प्रवृत्ती (ऑब्सेसिव्ह कम्पल्सिव्ह डीसऑर्डर)
- खाण्या-पिण्याच्या सवयींमुळे झालेले आजार
- अंमली पदार्थांचे सेवन
- वारंवार आरोग्याच्या समस्या

त्वचा संबंधित लक्षणे

- लिंग सांसर्गिक आजार
- प्रजनन आरोग्याचे आजार
- एच. आय. व्ही पॉझीटिव्ह आणि एड्सचे रुग्ण
- वारंवार अलर्जी येणे
- दीर्घकाळ त्वचेचे आजार
- मान, मांडी, कंबर किंवा कपाळावर अलर्जीमुळे लाल होणे
- बुरशीजन्य संसर्ग
- एक्जीमा

मुलांमधील वैद्यकीय तपासणीद्वारे समोर आलेली लक्षणे

- लहान मुलांचे शोषण
- लैंगिक शोषण
- एकाग्रता कमी होणे
- दीर्घकाळ पोटदुखी
- वारंवार डोकेदुखीची तक्रार
- खरचटणे/काळे-निळे पडणे
- किशोरावस्थेच्या आधीच अंगावरून पांढरं जाणे
- लघवीमध्ये जळजळ होणे
- मुलाला अंगावर दुध पिण्यात अडचण येणे
- बिछाना ओला करणे
- शरीरात रक्ताची कमतरता
- रात्री वारंवार भितीदायक स्वप्न पडणे

नाक, कान, घसा याविषयी

- कानाचा पडदा फाटणे
- विविध प्रकारच्या जखमा, हाडं मोडणे
- जबड्याचे स्नायू आखडणे / दातखिळी बसणे
- ऐकायला कमी येण्याची तक्रार
- वारंवार कान फुटणे
- अचानक बोलता न येणे
- गिळताना त्रास होणे

व्ही. सी. टी. सी.

- सर्व एच. आय. व्ही. पॉझीटिव्ह रुग्ण
- स्त्रियांशी संबंधित इतर आजार

शस्त्रक्रिया संबंधित लक्षणे

- कोणत्याही प्रकारे मारहाण किंवा हल्ल्याची तक्रार
- पोटात इजा होणे
- भाजल्याची/जळल्याची लक्षणे
- अंतर्गत इजा, मार किंवा खरचटल्याच्या खुणा घेऊन येणाऱ्या स्त्रिया

दात संबंधित लक्षणे

जबडा तुटणे
दात तुटणे

UNFPA
संयुक्त राष्ट्र जनसंख्या कोष
सार्वजनिक आरोग्य विभाग
NHM
राष्ट्रीय आरोग्य अभियान महाराष्ट्र
Cehat